

BAŃKA (158) *sb f*

bańka (150), **banka** (3), ba(n)ka (5); *bańka Mymer1, GroicPorz, RejWiz (7), Leop, Goski (9), RejFig, Rej Zwierz, BibRadz (8), BielKron (3), Mącz (3), RejAp (6), GórnDworz (3), RejPos, RejZwierc (4), BudBib (3), Strum, BudNT, Oczko, Calep, Phil, MWilkHist (5); banka Murz NT; bańka : banka FalZioł (51 : 1), SienLek (37 : 1).*

Oba a jasne (4 r. błędne znakowanie).

sg N bańka (18). ◇ G bańki (5). ◇ A bańkę (35). ◇ I bańką (5). ◇ L bańce (5). ◇ V bańko (2). pl N bańki (30). ◇ G baniek (17). ◇ A bańki (31). ◇ I bańkami (7); -ami (5), -(a)mi (2). ◇ L bańk(a)ch.

Sł stp, Cn: banka, Linde XVI – XVIII w.

1. *Naczynie wypukłe, pękate, ze szkła, metalu lub innych materiałów, najczęściej do płynów i rzeczy sypkich; ampulla Calep, Cn; seriola Mącz; ampulla vitrea, capsaces, gello, guttus, guttum, guttulus, lecythus, nimbus vitreus, vasculum unguentorum Cn (60) : Wezmi wodki Czelidonijowey/ tak wiele iako banka za pieniądz [!] FalZioł V 91v; potym wziąć Imbieru białego półtora korzenia á skraiwfzy drobno też do tey bańki włożyć FalZioł V 91v, II ld, V 28, 91v [2 r.]; MurzNT Matth 26/1; GroicPorz ii v; (marg) Człowyek/ bąnká. (—) Nie baczy żaden iż ieft by bąnká ftłuczona/ Ktora ma być pochwili w śmieci wyrzucona. RejWiz 48, 48 marg, 145v [2 r.], Cc4v; BAń i Banek, kařda s pokrywká, malich i wielkich 12 WyprKr 119v; A fzofty Anioł wylał bąnkę fwoię ná onę wielką rzekę Eufrátes/ y wyfchlá wodá iey BibRadz Apoc 16/12, Iudic 6/38, Apoc 16/3, 4, 8, 10 (8); BielKron 113v; Mącz 386c; SienLek 69, 131v; Iż pádáli ná oblicze fwoie máiaycz árphy y bąńki złote pełne wonności modlitw fwiętych RejAp 54, 53, 54v [3 r.], Ddv; RejPos 317; RejZwierc 47v; BudBib 4. Reg 9/1, 3, 12/13; Strum L4; Oleyki bąnkámi bierzćie A co kářda niešie pláććie. MWilkHist C3v, C3; Calep 65a.*

W charakterystycznych połączeniach: bańka oliwy (oleju, olejkow) (4), stłuczona (2); w bańkę (w bańce) chować (2), nalać (wlać) (2), do bańki włożyć (3), zbierać w bańkę.

Wyrażenia: »alabastrowa bańka« (2): A oto niewiásthá która bylá w mieście grzeřzná/ [...] przynioflá Alábáftrowę bąnkę máści Leop Luc 7/37; BudNT F8v marg.

»bańka szklana; szklana bańka« (9 : 1): FalZioł II 22v; RejWiz 53; náleyże podroźnikowey wodki/ w bąnkę szkláná z nořkiem SienLek 68v, 56, 63v, 66v, 68, 81, 131v; Hárđy chłop kářđy iáko bąnká fklána RejZwierc 218v.

»woda z bańką«: takieř cudne [dziewki niewolne] kiedy fie ftárzeiá/ nořzá zá pániámi wodę z bąnká gdy ná potrzebę [!] idá ku vmywániu żádney twarży. BielKron 261v.

Szeregi: »słojki (i) bańki; bańka abo słojek« (2 : 1): A boymy zábáććyć czego Bąńki/ ábo fłoyká ktorego. MWilkHist G4, C3v, C4.

»szklanka albo bańka«: włoż ie [bryłki cegły] thák ognifte w oliwę/ [...] á pal iáko wodkę palá/ pořtáwiwfzy szklankę álbo bąnkę w ktorá poćiecze SienLek 161.

Przen: O kruchości człowieka i życia ludzkiego (2) :

Wyrażenia: »bańka malowana«: Y przecř fie pyřnyřz bąńko málowána/ Ktora fie ftłuczefz y wiátre m záchwiana. RejZwierc 218v.

»bańka szklana«: O nędzny nářz żywocie/ mářna bąńko szklána/ Co fie tu záwřđy błyřczyřz iáko málowána RejWiz 83v.

2. *Bańka lekarska, naczyńko do naciągania krwi; ventosa Mymer¹, Mącz; cucurbitula Mącz, Cn; cucurbitum, guva, goina, vas vitreum BartBydg; cucurbita Mącz; cucurbita ventosa, cucurbita medicinalis Cn (89) : Mymer¹ 37; BartBydg 67; Tu zafię małz naukę o biańkach [!]: na kthorim miełtczu poftawione: k czemu fluzą. FalZioł V 60, I 84a, V 60 [3 r.], 60v; RejFig Ee2; RejZwierz 84v; Goski ktv [2 r.], *2 [2 r.], *2v; BielKron 150; Mącz 70d; dayże około rány pośiekác coby bańká okráczyć mogła/ á thym więcéy iádu wyciągnie. SienLek 151, 21, 33v [3 r.], 81, 143; Nie wyciągniełz bańką tego/ Co małz w fercu łzkodliwego. RejZwierc 237v.*

W charakterystycznych połączeniach: bańka ciągnie (3), ciągnie (wyciąga) krew (6); bańkami ściągac (wyciągac) (2).

*Zwroty: »bańki (bańkę) postawić (przystawić, stawi(a)ć) [szyk zmienny], bańki postawione (przystawione, stawiane), stawianie baniek, baniek stawianie« (53): Też bańki nad koftkami łtawiane/ łwoię rzecz bialem głowam porułaia FalZioł V 60v; Na prířcz też mozełz bańkę przyłtawić/ iako y na bolączkę FalZioł V 71v, kt, III 36a, V 29, 36v, 49v (28); Goski *, *2 [3 r.]; SienLek 32v, 33v [3 r.], 39v, 52v, 145v (19); kfięże Wyłocki což wam to było w vltá? [...] Bńki mu to łtawiano na niey [na gębie] M. kfięże/ złe łłowá wyciągáiac. GórnDworz Q3; á potym bańkę niemála w dołek ná żołádku poftáwić Oczko 20. Cf »bańki siekane«, »bańki suche«.*

»bańkę przysadzić; wsadzić bańkę« (1 : 1): Władz na bolączkę bolącą Bańkę wielką/ pothym iá z fiekay á zafię bańkę przyładz FalZioł V 70v.

*»puszczać bańki [szyk zmienny] puszczanie baniek, puszczać (krew) bańkami« (6): Goski *2, *2v; SienLek 20v; więc then pułzcza bńki/ á ow zafię fiecze fie winnikiem GórnDworz C6, C6; Calep 951b.*

*Wyrażenia: »bańki siekane; siekane bańki; siekanie baniek« (5 : 1 : 1): FalZioł *4a, III 36a, V 27; A nátychmiałt iefli godno puścić mu krew z głowney żyły álbo bńki około poftáwić siekane SienLek 145v, 33v [2 r.], 39v.*

»bańki suche; bańka sucha« (3 : 2): Niewadzi też bańki pod pierfiami fuche łtawiac/ ciała niedaiac fiec FalZioł V 36v, V 29; SienLek 33v, 72v, 108v.

Przen (1) :

Zwrot: »bańki sadzić« = złorzeczyć: Certare maledictis, Bńki yeden drugiemu łádzic á złorzeczić. Mącz 49c.

3. *Pęcherzyk powietrza na powierzchni cieczy; bulla, sufflatio bullantium aquarum Cn (9) : AMpulla. To iefł piana nadęka [!] iako bańka FalZioł V 8; Ktorem kolwiek ludziem bańki na wirzchu vriny pływaią. Taczy bolenie krzyżow długie miewaią. FalZioł V 8v, V 8, 8v [3 r.]; SienLek 25v; żywot náłz przypodobány iefł do bńki ná wodzie łtawáiacy fie/ kthora w onymże krociuchnym czáfie/ w ktorem wzrołt łwoy ma/ zafię ginie Phil H3.*

Szereg: »piana albo bańka«: Druga iefł piana albo bańka ktora po vmokrzeniu łtogi dłu⁸⁰ nad vriną á ta ampulla znamionuie wiatry panuicze FalZioł V 8.

Synonimy: 1. ampula, ampulka, bęben, czasza, dzban, faska, koneweczka, kruż, kubek, naczynie, nalewka, słojeł, łklanka, łklenica; 3. ampula, bębel, piana.